

KÜLÖNFÉLÉK.

Püspöki körlevél.

Sz.: 38—1916.

unitárius püspök.

Tisztelendő esperes és lelkész Urak!

Kedves Szolgatársaim!

A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úrnak több rendbeli leíratát, amelyekben a jelen, közel másfélév óta tartó iszonyú háborúval kapcsolatban egy s más irányban a lelkészszégeket érdeklő felhívások foglaltattak, figyelembevétel s az azokban történt felhívásokban minél eredményesebb teljesítése végett időről-időre körözve, nem mulaszthatom el elismerésemet nyilvánítani, hogy azokban esperes és lelkész afiai az ügy fontosságához méltó buzgalommal jártak el. Ezek között különösen nagy örömmre szolgál, hogy a rokkant katonák segélyezésére, amire nézve a rokkant katonákat gyámolító és elhelyező hivataltól külön felhívást is kaptam. egyházközségeinkben 6894/88 K gyűlt egybe, ami más hasonló célokra meghozott adományokkal örök időkre fényes bizonyítéka marad hiveinknek e sulyos időben tanúsított hazafias áldozatkészségére s ami remélem, hogy ezután sem fog meglankadni, sőt minden hazafias felhívás hiveinknél továbbra is fogékony keblekre fog találni.

Jelen köriratomban — amelyet jónak láttam minden esperes és lelkész afiának külön megküldeni — szintén azon kötelességekre kívánok rámutatni, amelyek a jelen iszonyú háborúból kifolyólag a legnagyobb figyelmet érdemelnek esperes és lelkész afiai részéről s e tekintetben mindenek előtt 17—1915. számú köríratomra hivatkozva, amely mellett egy rovatos ívet küldöttem volt ki a hadbavonult s harctéren levő hitsorsos katonáink egybeírására, arra kérem most is mindnyájukat, amire a köríratomban is megkértem, hogy azon rovatos iveken a feljegyzéseket vezessék gondosan tovább, hogy amikor ennek a világtörténelemben páratlan háborúnak — adja Isten mielőbb — az Ő segedelme mellett fegyvereink győzelmével vége lesz, mindenik lelkész elszámolhasson s kimutathassa, hogy egyházközségéből hány hívünk teljesített katonai szolgálatot, hányan estek el vagy lettek nyomorékká, hány özvegyet és árvát hagytak hátra magok után, hányan voltak fogságban és hányan érkeztek haza épen és szerencsésen. Mert gondoskodnunk kell arról, hogy ezeknek emléke mindenik egyházközségünkben örökre fennmaradjon.

Mielőtt azonban ez emlékek megörökítése módjáról gondoskodhatnánk,

gondoskodnunk kell a harctéren elesettek özvegyei és árvái vagy nyomorékká lett hitsorsosaink keservének enyhítéséről. Kisérjük figyelemmel lelkészeink egyházközsegeinkben ezeknek sorsát és állapotát. A segítyezésre, a nyomorékok gyógykezelésére többnemű állami és társadalmi intézkedések is vannak téve. Lehet, hogy az illetők közül sokan ezeket nem ismerik vagy nem tudják, mi módon juthatnak azokhoz. Lelkészi afiai adják meg a kellő útmutatásokat s amennyiben e célból hűveinknek a megyei közigazgatási hatóságok támogatására szükségük van, legyenek ebben segítségükre s ne késlekedjenek érdekekben készséggel és szeretettel eljárni, valamint ott helyt a községben, amit lehet megtenni érettök. A kura pasztorális gyakorlására soha nagyobb szükség nem volt, mint ezekben a súlyos időkben. Gyakorolják hát azt a legnagyobb lelkiismeretességgel minden irányban. Ha egy könnyet letörölhetünk, ha egy sóhajt felfoghatunk, ha egy lelket az elzúllástól, a bűnbe vagy kétségbeeséstől vizsgáló szavainkkal vagy jó tanácsunkkal megmenthetünk, ezzel bizonyítjuk be azt, hogy mi méltó szolgálói vagyunk az Úrnak s nem hiába viseljük a palástot.

Tekintettel arra, hogy a győzelem kivívásához a mindennapi kenyérre ép oly szükség van, mint a fegyverekre, hiszen ellenségeink a kiéheztetéssel gondolják, hogy minket legyőzhetnek; lelkes afiai legyenek rajta, hogy egyházközsegeinkben egy barázda se maradjon miveletlen s a munkás kezek hiánya, amelyeket a háború elvont, ne láttassék meg a mezőkön és réteken. Mivel pedig lehetnek és bizonyára vannak is, akik saját földjeiket saját erejükből megmunkálni nem tudják, ezeknek megmunkálására közös testvéri szeretettel legyenek segítségükre. A nagy drágasággal szemben pedig, amely most mindnyájunknak oly nagy gondot ad háztartásunkban, ruházódásunkban, intsek hűveinket takarékosra, minél egyszerűbb életmódra, mert nem az a gazdag, akinek sokja van, de préda, gondatlan és telhetetlen, hanem aki a a kevésből is tisztességesen meg tud élni, sőt még megtakarítani is tud belőle valamit.

Utoljára hagytam, — amit pedig talán legelőbb kellett volna említenem -- a templomot. Tény az, hogy hűveink soha a templomot nagyobb buzgalommal nem látogatták, mint most ebben a háborús időben. Mindenkinék van amiért vagy a kiért imádkozzék. Ne mulasszák el lelkes afiai az istentiszteletek tartását, használják fel a szószerket a hűvek lelki épületére, bennök a vallásos érzés, az Istenben való bízalom fokozására és megerősítésére. Akik a harctéren elesett szeretteiket siratják, nyugtassák meg, hogy a hazáért meghalni a legdicsőbb halál s emléköket egy nemzet halála és tisztelete őrve s fogja megőrizni nemzetségről nemzetségre. Akik aggódva néznek a jövő elibe, hogy vajjon végre is nem mi, szeretett hazánk és nemzetünk leszünk-e a legyőzöttek, ne engedjék, hogy egy pillanatra is kételkedjenek a mi végdiadalunkban. Amiért gyakran imádkozzanak is. Mutassanak rá, hogy ha másfél év óta folyó háborúban olykor vereséget szenvedtünk is, sokkal többet futott meg vitéz hadseregeink előtt ellenségeink vert hada északon, délen, nyugaton és keleten és hazánk földjét ma egy ellenség lába sem tapodja, de a mi hős katonáink szövetségeseinkkel már országrészeket, sőt országokat is foglaltak el, sőt legközelebről egyik ellenségünk már a fegyvert is letette s békét kért. Teljes reményünk lehet tehát a végdiadalhoz. Adja Isten, hogy ezt mielőbb meg is ünnepelhessek.

Hosszabra nyult köríratom, mint gondoltam és akartam is. Pedig még van egy kérésem. És ez az, hogy állásomból kifolyólag szeretném tudni, hogy esetleg minő változásokat hozott létre ez a majdnem másfél év óta tartó iszonyú háború egyházközseink külső és belső életében azoknak hátrányára vagy előnyére? Javult-e vagy gyengült a lelkész és hivek közötti viszony s ezeknek az egyházközség s általában egyházunk ügyei iránti érdeklődése, szeretete és áldozatkészsége? A templom gyakoribb látogatása mellett meglátszik-e hiveink külső, mindennapi életében is a vallásos érzésnek, az erkölcsösségnek növekedése is, vagy ezekre még rombolólag hatnak ezek a gondterhes napok? Anyagilag épülnek-e vagy hanyatlanak hiveink? Ez idő szerint hányan vannak a harc téren, vagy katonai szolgálatban az egyházközsegből, hányan estek el s ezeknek özvegyei és árvái részesülnek-e a megfelelő segélyben? Általában igen szívesen veszem, ha lelkészafia minden, az egyházközség életében figyelemre méltó eseményről, tünetről engem közvetlen, bár röviden is értesítsen. Ezt el is várva, vagyok a tisztelendő esperes és lelkész uraknak

Kolozsvár, 1916. január hó 20.

atyafiságos indulattal:
Ferencz Fózsef,
unitárius püspök.

Az Unitárius Közlönynek. Hálásan köszönjük azt a meleg barátságtól áthatott és törekvéseink megértését mutató üdvözlőlevelet, melyet a mi félszáz éves csendes jubileumunk alkalmával hozzánk intézni szíves volt. Jól esik laptársunk részéről hallanunk az elismerés hangjait s annál inkább, mert oly egyéntől erednek, aki régóta ismeri és figyeli azokat a nehézségeket, amelyekkel — miért ne vallanók meg — még most is állandóan küzdenünk kell. Ezt a barátságos hangot erkölcsi utavalónak tekintjük, amelyből további pályánkra erőt és kitartást fogunk meríteni. Mert jó tudunk, hogy nem vagyunk egyedül. Ösztönző és sarkaló erő az a tudat, hogy vannak, akik fáradozásainkat figyelemmel kísérik és ha azok érdemesek, méltányolják.

Még egszer hálás köszönet a barátság meleg szavaieért!

Pályázat Benczédi Gergely élet- és jellemrajzára.

Folyóiratunk múlt évi 185–186. lapjain 1915 évi dec. hó 31. határidővel kihirdetett pályázat eredménytelen maradt. Azért a pályázatot Benczédi Gergely, mint egyházi férfit élet- és jellemrajzára, melyben megfelelő hely juttatandó nevének, Mikó Klárának is, ezennel újra kihirdetjük. A pályamunka terjedelme legfeljebb két nyomtatott ív lehet; idegen kézzel vagy géppel írva legkésőbb 1916. dec. 31-ig a Keresztény Magvető szerkesztőségéhez küldendő be. A pályadíjnyertes munkát folyóiratunkban közzé fogjuk tenni. Jutalma dr Tóth György kir. ítélőtáblai bíró ur adományából 100 korona.

A Keresztény Magvető szerkesztői.

Szózat az unitárius lelkészekhez. Ezzel a címmel Petrichevich-Horváth Kálmán főgondnok úr Kiss Sándor kolozsi lelkész „Unitárius evangélium“ című közleménye megjelenése alkalmából a lelkészekhez fordul s egyháza

jövőjéért aggódó lelke fájdalmával és szeretetével kéri, kerüljék mindazt, ami gvengetést, egyenletlenséget, visszavonást jelent s ápolják, ami eddigi hagyományaink szerint erőnk volt: az összetartást. Mi sem mondhatunk egyebet: szívleljék meg a főgondnok úr aggódó lelkétől sugalt atyai jóságú szavakat.

Szom orú népesedési statisztika. Magyarország lakosságának szaporodását, illetve fogyását a mult év első tiz hónapjában a következő statisztika szemlélteti:

1912 jan.—okt.	abszolút gyarapodás	202,834,	ezer lélekre	13.1
1913	„	„	176,107,	„
1914	„	„	172,802,	„
1915	„	„	fogyás -13,588,	„

Magyarország lakossága az elmúlt év első tiz hónapjában természetes úton tehát nem gyarapodott, hanem fogyott. A fenti adat még szomorúbbá válik, ha figyelembe vesszük, hogy a háború sok ezer főnyi áldozata itt még nincs beírva a veszteség rovatába. Némileg vigasztaló a házasságkötéseknek a második háborús évben való lassú gyarapodása:

1915 júliusban	a házasságkötések száma	4062
1915 augusztusban	„	4490
1915 szeptemberben	„	4133
1915 októberben	„	5231

Új vallás Biharmegyében. A Református Szemlében olvassuk: Több fanatikus nagyváradi ember új vallást alapított. Éjszakánként titokban találkoztak az új vallás hívei s a maguk módja szerint imádták az Istent. A vallásalapítót Kaufmann Mórnak hívják, rabbinak készült, de otthagyta pályáját. Két apostolt vett maga mellé: Tóth Bódog volt református községi irnokot és Schrittnér Mihály katolikus kereskedőt. Hitvallásuk: a felekezetek közti béke, a szeretet, emberek segítése, betegek s árvák, özvegyek gyámolítása, a babonák teljes kiküszöbölése és a legendák kiírtása az ó- és újtestamentumból. Az „apostolok“ igen értelmes s közismert jó emberek. Istentiszteleteiknél különös ruhát viselnek, ami a barátsuhanak, kaftánnak s a zsidók halotti köntösének kombinációja. Fehér barát reverenda, zöld átkötő szalagokkal, zsidó halotti ing és kaftán. A rendőrség eljárást indított ellenük, de beszüntették, mert nem hirdetnek üldözendő tanokat. Már egész Biharmegyében vannak híveik, akik azonban nem léptek ki régi vallásuk kötelékéből.

A reformáció négyszázados fordulójának megünneplése. A ref. püspökök és főgondnokok január 17-én a reformáció négyszázados fordulójának megünneplését beszélték meg. Baltazár püspök előterjesztése alapján megállapodtak, hogy egy központi *egyhásfenntartási alapot* létesítenek, melyet a konvent fog kezelni s melynek célja, hogy majd egykor az egyházat az államtól függetlenné tegye. Az egyházkerületekhez felhívást intéznek, hogy mindegyik tehetségéhez képest a maga céljaira *jótékonycélu* vagy *kultur intézményeket* létesítsen. Felvetődött a Kálvin-téren, Budapesten felállítandó *Kálvin-*

szobor kérdése is, de több hozzászólás után egyelőre elejtették. Gróf Degenfeld világi elnök egy *nagyobb irodalmi vállalat* létesítését hozta szóba a Szent István-Társulat mintájára.

Ballagi Aladár előadása a száműzött Rákócziról. Az akadémia jan. 10-én tartott ülésén Ballagi „A száműzött Rákóczi” c. foglalkozott Szekfű Gyulának hirhedt művével, melyről kiműtatta, hogy forrásai züllött, megvesztegetett egyénektől származtak s hazafias lelke felháborodással bélyegzi meg azt a törekvést, hogy „egy tudományos akadémiai kiadvány rehabilitálja becsstelen gazemberek tanuképességét becsületes emberekkel szemben.” Ha ezt a módszert elfogadják, akkor sem élő, sem halott nagyjaink el nem kerülhetik, hogy az utókór az emberiség sőpredékének ne tartsa.

Wendtétől, a szabad keresztények és más vallásos szabadelvűek kongresszusának főtitkárától 1915 nov. hó 15-ről a következő levelet kaptuk:

A szabad keresztények és más vallásos szabadelvűek kongresszusának tagjaihoz és barátaihoz.

A jelen világháború a jelenre nézve véget vetett kongresszusunk működésének, amelyben közös eszményeik és céljaik előmozdítására tizenöt éven át több mint harminc nemzetnek és száz vallásos társulatnak a képviselői voltak egyesülve. Szabadelvű vallásos tanítók és munkások, akik tegnap még barátságosan tanácskoztak és küzdöttek a vallásos szabadság és haladás előmozdítása érdekében a kölcsönös bizalom és jóakarát szellemében, ma szét vannak válva, bizalmatlanok, és gyakran erőszakos küzdelemben állanak egymással.

Nyilvánvaló, hogy ilyen szerencsétlen állapotban az 1916. év nyarára tervezett kongresszust kedvezőbb időre kell halasztani és akkor tartani meg tán semleges területen. Sokaknak még egyesületünk további fennállása is bizonytalannak látszik.

Azonban már gyarapodnak a jelek, hogy a háború befejezése nemzetközi kongresszusunk megtartását fogja kívánni, és lehetővé fogja tenni, hogy az hasznosabban és üdvösebben működjék.

Mindazon félreértések, indulatok és erőszakoskodások között, amelyek ezt a nemzetek közötti rettenetes küzdelmet kísérik, a nemes gondolkozású emberek és asszonyok lelkében kezd világossá lenni az a meggyőződés, hogy vannak bizonyos lelki értékek, amelyeket egyes nemzedékek hibái vagy szerencsétlensége nem tudnak elpusztítani.

Az igazság kutatása, a tudás megszerzése, az erény gyakorlása, a szép élvezése, embertársaink szeretete, Isten imádása, ezek az eszményi értékek, amelyekben legelső sorban áll fajunk dicsősége és reménye, nincsenek alávétve az ember hiu haragjának, vagy a hadviselés viszontagságainak. Vannak örökkévaló igazságok, amelyek olyan szilárdan vannak elhelyezve a lélek egébe, mint az ég csillagai. Az Angol-, Német-, Francia-, Olasz és más hadviselő országok kiváló tudásaival és vallásos vezetőivel folytatott levelezésünk mutatja, hogy közöttük békésebb és befogadóbb szellem kezd ébredni. Ismét kezd lábrakapni az a meggyőződés, hogy az értelmi és erkölcsi eredményeknek, mint az emberi élet legfőbb érdekeinek, el kell foglalniok jogos helyeiket.

Tanulás, bölcsesség, tudomány, művészet, művelődés, erkölcs és vallás természetükben nem rövid életűek vagy esetlegesek, vagy egy nemzet és faj határaihoz kötöttek; még kevésbbé vannak alávetve a kard és ágyú ítélleteinek. Megmaradnak minden nemzetnél örökre, mint az emberiség felsőbb rendű osztályának közös céljai.

Ezért, mikor a háború dobjai többé nem peregnek, ismét az emberiség szívének dobogására fognak hallgatni; mikor e harcban álló nemzetek viszálykodásai bevégeződnek és hadi lobogóikat felgöngyölitik, az egyetemes béke fehér zászlója ismét megnyeri az emberiség hálás hódolatát, és a szabad gondolkozású és elfogulatlan vallásos tanítók minden országban a mi nemzetközi kongresszusunk hívó szavának engedve ismét összegyűlnek, hogy megszakított barátságukat felújítsák, hogy közös érdekeiket nyugodtan és barátságosan számbavegyék, és hogy egyesült törekvéseikkel elősegítsék az ész, a szabadság és a haladás diadalát a vallásban, az ember testvériségét és a világ békés szövetkezését.

Ez erős meggyőződésünk, s reméljük és kérjük, hogy ebben kongresszusunk tagjai és barátai minden országban és bármely vallásos egyesületben osztoznak velünk.

Örvendenénk, ha hallanánk mindazokról, akik a mi jóslásunkkal és célunkkal összhangban vannak és akik majd ha a kellő pillanat megérkezett, segíteni akarnak, hogy társulatunkat újra egy világot átölelő és kibékítő eszközzé tegyük korunk szabadelvű és vallásos gondolkozói és munkásai között.

Dr. Wendte W. Károly.

A technika országában. Ezen a címen *Franz V.* charlottenburgi műegyetemi tanár tollából igen érdekes cikket olvastunk a *Berliner Tageblatt* dec. 12. számában.

A technika a természetismeret összefoglalása és alkalmazása. Célja az, hogy emberi erő alkalmazásával a természeti erőket felhasználja az emberi társadalom szolgálatára s ezzel az embert felszabadítsa az anyag uralma alól. A technika egy idősebb az emberi nemmel s annak fejlődésére mindig elhatározó befolyással volt és fog lenni ezután is. Száz évvel ezelőtt Angolország volt a fő otthona. Nagysága összeesik olyan találmányokkal, minők *James Watt*, *G. Stephenson*, *Arkwright*, *Crompton* neveihez fűződnek. Ezzel szerezte meg világhatalmát szárazon és tengereken. De haszonra és nyereségre irányuló gondolkodása a kutató szellemet visszaszorította s ez végzetes lett. A kutató munka a dolgozó szobában, laboratóriumban, műhelyben nélkülözhetetlen s ahol ez hiányzik, ott elhal a fény, a szellem, amely a technikát élteni. Anglia nem teremtett a technika számára intézeteket, nem nevelt mérnököket, csak mestereket és szakmunkásokat. Nincs Charlottenburgja. Másképp Németország. A népiskolához csatlakozik a továbbképző iskola és az ipari szakiskola, feljebb a technikai középiskolák, a polytechnikum és a technikai főiskola. A 19. század végén mindenféle ipari tevékenységnek meg volt a maga iskolája. Ezzel Angolországot túlszárnyalta s a technika székhelye áthelyeződött Angolországból Németországba. A technikának e hatalmas fellendüléséhez hozzájárult a *milliárizmus*. A népiskola fogékonyá tette az egész népet a természetismeret

és technikai készség iránt, a középiskolák nevelték a vezető elemet, a hadsereg és a tengerészet erősítette a technikára nézve oly fontos *rendet és köteleltségteljesítést*. A német ipar jelenlegi erőssége és sajátossága az általános védőkötelezettségből nőtt ki. A védőerő és ipar között levő viszonyt a háború előtt nem láttuk be. De dr. Shadwell már látta: „Nem túlzunk, ha azt mondjuk, hogy Németországot mindenek előtt a katonai szolgálat tette iparivá. Vállalkozók és munkások átmentek rajta, ugyanazon iskolában tanultak és tudják, hogy a rend minden szervezett erőre, legyen az ipari vagy katonai, lényeges.“

Ellenségeink későre ismerték fel, hogy ellenálló erőnk nagyobb, mint gyanították. S mi is láthatjuk, minő túlnyomó jelentőségre emelkedett a német technika, ha meggondoljuk, hogy véderőnknek a technika által szolgáltatott hadi szerek adták a döntő tényezőt. Hadseregünk minden vitézsége nem lett volna elég enélkül ellenségeink 2—3-szoros tömegével szemben.

Egy osztrák (?) hadvezér a háborút „*technikai problémának*“ mondotta. Az eddigi jelszó a pénz volt s az ezzel összefüggő gazdasági erők. Alighanem igaza van.

Egy ország gazdasági ereje a technikai erősségből származó másodlagos jelenség. Gazdaságilag azért vagyunk erősek, mert technikailag azok vagyunk.

A pénzügyi államtitkár azt mondotta: „Az a gazdagság, melynek sikereinket köszönhetjük, nemcsak a mi pénzértékű takarékságunk összege, hanem magában foglalja egész gazdasági technikai apparátusunkat.“ Minden rendelkezésre álló erőnek ez a belevetése egy kitűzött nagy munkába, ez a mélyen alapozott és magasra felelt német technika eredménye és a német nép imponáló szervező erejének kifejezése. Semmi sem keltett annyi irigységet s egyúttal bámulatot, mint német hadiszerek összegyűjtése, rendezése és felhalmozása. Az angol municíós-miniszter erre célozva mondta: „Mi a háború előtt a legrosszabban szervezett népe voltunk a világnak.“ De abban csalódik, ha azt hiszi, hogy ez a szervezés a technikától függetlenül néhány hét alatt sikerülni fog, mert itt a technika az első, a lényeges és döntő tényező. A technika első rangú kulturhatalom, melyben sok *ethikai érték* van. A fronton harcoló katonák a köteleesség és önfeláldozás eszményeit a műhelyekből, a német állam nagyságának gondolatát a műiparnak közigazgatási munkájából vitték magukkal. Nem tudjuk elképzelni, hogy Weimar legyen az ország fővárosa és az anyagi javak előállítására kizárólag a munkás kezekre legyen bízva. De tudjuk, hogy az ipar és a természet-ismeret jelentőségétől áthatott ország még mindig a gondolkodók és költők országa. Igaz, az új Németországban már más ez a költészet és gondolkodás; de még mindig az emberiség ideáljai felé irányul. S ha e világháború tapasztalatai alapján a német állam gondolatát ki akarjuk fejezni, azt fogjuk mondani: *a német állam legfőbb egysége olyan embereknek, kiknek életét a munka és kötelesség tölti ki.*

Világrend és világháború. Traub G. e címen előadást tartott a berlini Urániában. Politikai, erkölcsi és vallási szempontból tárgyalta tételét, mint olyan, aki a háború által erősebb, érettebb lett s olyan életfelfogással, amely belső erőben gyarapodott.

A *politikai* világrendet nem érintették a központi hatalmak, akik ellenségeik 70 millió ²km. területével szemben csak 6 millió ²km.-rel rendel-

keznek s 810 millió népességgel szemben csak 155 millióval. Az ellenséget nem európai szempontok vezették. Németország és Ausztria-Magyarország az európai egyensúly őrzői voltak s Európa jövője is biztosítva van általuk, ha az élő és leendő szülők is megteszik kötelességüket, hogy az unokák a Németország és Oroszország között elkerülhetetlen összeütközésben drága örökségüket megvédelmezzék.

De az erkölcsi világrend kilátásai is jők. A népek ez erőpróbája változást hozott be a boldogság felfogásába s ezt nyereségként vesszük át a békébe. Nem a régi értelemben vett boldogság az egyén célja, hanem *ellenálló képességének* kifejlesztése s a népé is. *Az igazságosság* nőtt tekintélyben s a hazugság veszített (balkán). *A férfiasság*, melyből alázat és türelem sugároznak, a keresztény erények között is első lett. A legnagyobb és építőbb nyereség azonban, mit a háború hozott, erkölcsi tekintetben a *nélkülözés és szenvedés* egészséges ösereje. Ez óriássá nőtt s előállott vele az ókori nyugalom, mely félelem nélkül néz szembe a halállal. A *humanizmus* is megerősödik a háború által, minthogy nem állhat gyökértelenül a nacionalizmus felett, hanem abban kell gyökereznie. A háború elmélyítette a tudást a német történelemben, nyelvben és művészetben. Csak a saját népünk életének ismerete és értéke alapján lehet idegen népeket megérteni és élvezni. Maga a *népjog* is nyerni fog e háboruban. Akadt ugyan egy állam, mely a nemzetközi jogot lábbal tiporta, de egy olyan államot fog feltámasztani, melynek lesz ereje azt megoltalmazni. A *skepsist és materializmust* lényegében elerőtlenítette, félretolta. A mindenben kétkedés helyére az a hit lépett, hogy végre is tudjuk hajtani, amit erősen akarunk. S egyesek aljas uzsorája dacára az előadó hisz a materializmus halálában.

A *vallási* világrend is erősödött a háború által. Céltalan dolog a világrendre vagy Isten és a háború közötti ellenmondásra utalni; ő jobban érzi Isten és a tudóvész vagy prostitúció közti ellenmondást. Mi a világszinek a lényegét, az élet miértjét ép oly kevésbé tudjuk kipuhatolni, mint a villamosság vagy egy más természeti erő lényegét, mellyel *dolgozunk*. Az a lényeg, hogy higyjünk a jó győzelmében és előmenetelében s ezt gyarapította és erősítette a háború.

Magyar nyelv a bécsi középiskolákban. Az osztrák közoktatási miniszter nagyfontosságú kezdeményezéssel lepte meg a világot: be akarja illeszteni a magyar nyelvet az osztrák középiskolák tantervébe fakultatív tantárgyként. Kihírdették az iskolákban a tervet, hogy tájékozódjanak a jelentkezők száma felől. 1800 bécsi diák jelentkezett a magyar nyelv tanulására. Ez a szám meglepte az illetékeseket, de nagy nehézségeket is gördített a kivitel elébe. Az első és legnagyobb akadály az, hogy nincs kellő számban minden tekintetben megfelelő tanerő. Korlátozni kellett tehát a jelentkezést. Visszaútasították első sorban azokat, akik a többi rendes tantárgyakban nem mutatnak kellő előmenetelt s különösen azokat, akik kevés tehetséget árulnak el a nyelvtanulás iránt; továbbá azokat is, akik már több rendkívüli tárgyra jelentkeztek. Így redukálták a számot 100-ra s a tanítást huszonötös csoportokra osztva az év elején már meg is kezdték.

A gondolat a közoktatásügyi miniszteriumtól indult ki s megvalósí-

tása körül dr. Vrba főigazgató szerzett legnagyobb érdemeket. Ime a háború egyik hatása. A magyar honvéd vitézsége, hűsége útát nyitott a magyar nyelvnek oda, ahová a háború előtt még eszünkbe sem jutott gondolni. Csak ne legyen a dolog szalmaláng, mely a háború zajának lecsillapulása után magától ellobogjon.

Lengyel egyetemek. A legrégebb lengyel egyetem a *krakkói*, melyet Nagy Kázmér 1364-ben V. Orbán pápa engedélyével alapított. A XV. században virágzott a főiskola; különösen az astronomiai és humanisztikus tanulmányokért keresték fel s hallgatóinak száma 8000 volt. Egész tanulmányi idejük alatt papi ruhát voltak kötelesek viselni. Volt az egyetemnek egy a rektortól kinevezett bankárja *communis totius universitatis Cracoviensis servus privilegiatus* címmel, aki a diákokat pénzzavarukból kiségitette. 1853—61. között a német volt a tanítás nyelve, 1870-től teljesen a lengyel.

Az 1588-ban alapított *vilnai* egyetemet 1803. újjá szervezték, lengyel tanítási nyelvvvel fennállott 1832-ig, 1833-ban „Szent Vladimir egyetem“ néven Kiebbe helyezték át. A *lemergi* egyetem 1784 óta áll fenn, 1803-ban liceummá változtatták, 1817-ben azonban újrászervezték 1862-ig német, 1871-től lengyel nyelvvvel. A legfiatalabb lengyel egyetem a *varsói*. 1816-ban alapították, 1832-ben megszüntették, 1861-ben főiskolává, 1869-ben orosz egyetemmé alakították s most a német kormány megint visszahelyezte régi jogaiba.

Gyászírek. Özv. Hadházy Józsefné, szül. *Kele Ida* néhai unitárius lelkész neje, életének 72. évében 1915. okt. 26-án rövid szenvedés után elhunyt. Pénztárnokunk szerető és szeretett édes anyját vesztette el benne s mintha a csapások, melyek a kiterjedt nagy családot mindegyre látogatják, sohase akarának már megszűnni. Az áldott jó anya, nagyanya, testvér és rokon gazdag volt a női nem minden erényével; övéért fáradó gondoskodó élete fáradhatatlan a munkában és gondosságban, szíve telve szeretettel, az önfeláldozás kiapadhatatlan jóságával. A bánattól sújtott családot számosan keresték fel részvétük kifejezésével, akikhez őszinte szívvel mi is csatlakozunk azzal az óhajtással, vajha elégezné meg már a Gondviselés a sokszor sújtott család szenvedéseit.

Molnár Kálmán ujszékelyi unitárius lelkész életének 30-ik évében hosszas betegeskedés után dec. 15-én meghalt. Egyike volt a fiatalabb papi nemzedék legképzettebb tagjainak, aki lelkesedéssel és hivatásérzettel töltötte be feladatát. Halálát családja gyászolja, de a veszteség nemcsak családját, hanem az egész papikart érte, mely őszinte lélekkel fájlalja fiatal élete letűnését.

Az utolsó pillanatban kapjuk a szomorú hirt, hogy **Gálfi Zsigmond** szerkesztő-társunk édes apja febr. 14-én Sinfalván élete 77. évében rövid szenvedés után elhunyt. Halálával egy egyszerű, de nemes és hosszú élet szűnt meg, amelynek voltak gondjai és terhei, örömei és csalódásai is, de az egész buzgó törekvés, nemes gondolkodás és keresztényi jó indulat töltötték be és irányították. Őszintén osztozunk a család fájalmában.

A Keresztény Magvető 1915. évfolyamára befizettek

a) a pártoló díjat:

Boncza Miklós (1914—16), Budapest, Bedő Albert, Báró Daniel Lajos (1914—16), dr. Ferenczy Géza (1915—16), dr. Gelei József közjegyző (1913—16), Báró Petrichevich—Horváth Kálmán 40 K, Homoródalmás (1915—16), Kisgyörgy Sándor, Kovács József (1914—16), Márkos Ferenc, Májay Béla, dr. Székely Ferenc (10 K), Székely László (10 K), Tibáld Mihály (1914.)

b) az előfizetési díjat:

Alsósiménfalva (1915—16), Alsójára, Albert Lőrinc, Albertffy Jenő (1915—16), Alsórákos (1915—16), Antónia Mihály (1914), Botár János (1915), dr. Barabás Ábel Temesvár (1915), Benczédi Pál, Borbély Sándor (1914—15), Bodóczy Sándor, dr. Borbély Ferenc (1915—16), Bedő Miklós, Bedő Árpád, Biró Pál (1913—16), Bölöni Vilmos, Balázs András (1915), Bálint Ödön (1915—16), Csegezy Pál (1914), Csiky Elek (1914—16), Császáz Károly (1914—15), Dombó (1912—16), Deák Lajos (1913—15), Erdős Mihály (1913—15), Ébert András, Fazakas Lajos (1915), Fülöp Mózes (1914—16), Ferenczy Lajos (1915—16), Ferenczi Áron, Geréb Zsigmond, Gombos Sámuel, Gál Miklós, Gyöngyösi Béla, Gálffy Ferenc, dr. Gothárd Zsigmond (1915-re 4 K), Gálfi Mihály, dr. Heinrich Gusztáv (1914—16), dr. Halmi Béla, Józán Miklós (1915—16), dr. Jankovich Pál (1914—16), Kádár József, Kelemen Lajos, Kisgyörgy Tamás, Kovács Dénes (1914—15), Kis Jakab (1914), Keresztesi Dénes (1914—17), dr. Kiss Elek, Kelemen Árpád (1914), Kovács Lajos törvényszéki bíró (1912—15), Kovács Imre, dr. Kemény Gábor (1912—13), Lőrinczy István, Létay Máté (1914—15), Lőrinczi Domokos, Molnár János (1915, 4 K), Marosy Ferenc, dr. Molnár Jenő (1915), Magyarszovát (1914), Márkos András (1914—15), Mátéfy Domokos, dr. Májay Dezső, Nagy Elemér intéző (1915—16), Nagy Benedek, Nagy Gergely, Nagy Jenő (1913), Nagy Dénes, Osváth Gábor, Orbán Lajos, Péter János (1914—16), Péter Sándor (1915), Péterfi Mihály (1915), Polgárdii (1911—13 és 2 K-t 1914-re), Pál Ferenc, Péterfi Áron (1914), Percel Ferencné, Pap Gyula, Pap Zsigmond (1912—15), özv. Pálffy Jánosné (1915), Révész Kálmán ref. esperes (1913—15), Rava (1914—15), Sándor Gergely (1915), Sándor Áron (1913—15), Sárosi József (1914—15), Sándor Géza (1915—16), Sándor Jenő (1915), Somkerek Elek (3 K), Sigmund József, Székely Mózes (1915), Székely Tihamér, Szabó Mihály (1915), Szigethy Miklós, Szés Mihály (1915), Szentmártoni Kálmán (1915—16), S. Szabó József (1915), Székelyderzs (1914—16), dr. Sztripszky Hiador, Tana Sámuel pénzügyigazgató, Tana Sámuel földbirtokos (1915—16), Tóth Olivér, Tana Albert (1914—16), Útő Béla (1914—15), Unitárius kollégium könyvtára, Teológiai Akadémia önképző köre (1915), Varga Dénes, Vári Albert (1911—16), dr. Varga Béla (1914—16), Weress Ferenc (1915), Zoltán Sándor.

